

„Élni kell, párhuzamosan, itt, a közös lagúnákban”

A Tamási Áron-díjas Simó Márton köszöntése¹

„Alig van ország, mely több természeti, történelmi és népeleti kincscsel bírna, mint a Kárpátok által körülölelt magyar haza; alig van ország, mely az észlelve vizsgálódónak több érdeket nyujtana, mint hazánk, s mégis alig van a civilizáció körvonalába foglalt, sőt még azon kívül eső terület is, mely oly kevésbé lenne ismerve és méltányolva, mint éppen hazánk. [...] Ezen roppant havasok által körülkerített, sok helyt őserdőkötől borított országrész, még vasuttal, az eszme- és fogalomterjesztés ezen életerével nem bírván, legismeretlenebb és legezártaabb [...] a legkevésbé van ismerve, [...] Égető szükségé vált tehát annak felkutatása és ismertetése” – írta az 1868-ban megjelent s azóta is a műfaj mindenkor reprezentatív alapműveként számon tartott *A Székelyföld leírása* című könyvében Orbán Balázs: aki „6 év kitartó szorgalmával és szent törekvésével” megismertette a korabeli, de leginkább a kései olvasókkal, velünk, *e roppant havasok által körülkerített országrész korabeli* szociografikus állapotát. Melynek – jelzőkkel fokozhatatlanul elmaradott – jellemzésére azt találta mondani: „talán könnyebb az Oceánon tuli Amerikába”, mint a „végvidéki Székely földre eljutni”.

Azon műfaj jelentőségét soha nem veszítő példáját említjük, ha Simó Márton publicisztikai életművére, *e szorgalmat és szent törekvést* ma is éppúgy megkívánó újságírói munkára hívjuk fel most a figyelmet, melynek szakszerű, műfajpoétikai leírását ugyanakkor aligha tudhatta volna – épp a poétikai fogalmak híján – szavakba foglalni Orbán Balázs. Amely műfaj: az erdélyi néprajzi szociográfia, a népismeret, az etnográfia, a geográfia, az oral history, vagyis az elbeszélte történelem, s hogy még pontosabban fogalmazzunk, a műfaj történettel foglalkozó Cseke Pétert idézve: amely műfaj „egyik oldalon az oknyomozó újságírással, másikon a tényirodalommal érintkezik”, miközben tipológiai változatok sokaságát teremtve vegyítheti a „(nyers) dokumentáris közvetlenséget, a szépírói ihletet és a közírói hevületet”. A „tudományos igényesség, a ténytudományosság, a külső és belső nézőpont érvényesítése, a líraiság, a vallomásos jelleg, továbbá az írói fantáziának

Cs. NAGY IBOLYA (1946) Debrecenben élő irodalomtörténész. A Debreceni Egyetemi Kiadó volt vezetője. Utóbbi kötete: *Tamási Áron* (Képszerkesztő: A. Szabó Magda. Bp., 2021, MMA Kiadó).

1 A laudáció 2023. szeptember 24-én, a Tamási Áron farkaslaki szülőházánál tartott díjátadó ünnepségen hangzott el.

a valóságértelmezésben való alkalmazása”: mind jellemzője lehet a szociográfiának, s egyik tipológiai változatának, a *szociografikus irodalmi riportnak* is.

Meglátásunk szerint Simó Márton, most a Tamási Áron-díjjal is elismerten jelentős publicisztikai életműve centrumában műfaji értelemben e gazdag poétikai képletű *szociografikus irodalmi riport* áll. (A hasonlóan székelyföldi történetekre alapozódó szépírói, regényírói munkássága, több regénye mellett, melyek közül a trilógiává nőtt *Bozgor*, mely címében viseli témáját; az *Iker*, mely egy székelyföldi testvérpár 1940-től 2019-ig tartó sors története talán a legismertebbek. De említsük meg az épp mostanában könyvként is megjelent, de a (például) *Háromszék* hasábjain (s más lapokban is) részletekben olvasható, határozott, s szövegszerűen is jelzett Móricz-utalást, műfaji előzményt fölmutató, az 1935-ös, *A boldog ember* mai, erdélyi sors-válatozataként megszületett, *A boldogabb ember* című, frissen napvilágot látott regényt is. (Jellemző hasonlóságként: Móricz ugyancsak a sajtóbeli, ő a *Pesti Napló* oldalain való részletközlést választotta a mű, a nagyközönséggel való megismertetésének egyik, igen hasznos megoldásaként.) Hosszú évek eltökéltsége, céltudatossága, munkabírása meg feladat-felismerése áll e munkásság mögött: hogy *égető szükség van*, lehet ma is *annak felkutatására és ismertetésére*, hogy milyen ma, napjainkban Székelyföld lakóinak élete.

Milyen a székelyföldiek nemzetiségi identitás- és hagyományképe, anyanyelvi-nyelvhasználati, művelődési állapota, szociális-gazdasági helyzete, nem figyelmen kívül hagyva a mindennapokat meghatározó kisebbségi létmód, e *sajátosság* közösségi jogállapotát sem. Hadd említsünk meg csupán néhány irodalmi példát, szerzőket, akik – korban szinte mellettünk vagy alig mögöttünk – hasonlóképpen Simó Márton célképéhez, valamilyen szociográfiai-szociológiai *sajátosság* jegyeit kutatták s örökítették meg műveikben. Például Kodolányi János a baranyai, ormánsági, egykékre alapozott családmódel drámáit írta meg, szociografikus novellákban is; Illyés Gyula a „dunántúli latifundiumok”, a puszták zsellérnépének sorsát; Kós Károly a tehetős, „nemes”, de a gazdagság árát ugyancsak a kevés gyermekben látó kalotaszegiek nem egyszer önsorsrontó életvitelét; Sütő András a többségi román környezetben élő mezőszegi magyarok sors tényezőit; Móricz Zsigmond riportjai pedig szinte az ország néprajzi-földrajzi tájegységeit lefedve, (mert „gyalogolni jó”) tudósítanak zömmel a két világháború közötti ország egy-egy régiójának állapotáról.

És ne feledjük Tamási Áront: a *Szülföldem* című, a székelyföldi, farkaslaki faluvilághoz kötődő, gyermekkori emlékekkel is sűrű otthon-szociográfiát: amely könyv az 1939-ben már két évtizedes kisebbségi sors helyzetképe egyúttal, s ne feledjük az újságok, például a *Brassói Lapok* hasábjain megjelenő publicisztikáit, tudósításait, riportjait sem: mert *meg kellett írnia, el kellett mondania* a kisebbségi létállapot minden tapasztalt közösségi igazságtalanságát, a jót és az értékeset is persze.

Simó Márton, mintegy Tamási Áron szellemiségét is követve, e belső parancs, készítés nyomán egyéni esettörténetek példáin át, nemzeti közössége sorshelyzeteit rajzolja fel a romániai, székelyföldi magyarság szociográfiai térképére. Amelyen ugyanazok a geográfiai jelek, a hegyek, vizek mind a helyükön,

mint Orbán Balázs 19. vagy Tamási Áron 20. százada idején, de mára alapvetően megváltozott a szociografikus-szociológiai térképészeti jelrendszer, a társadalmi-gazdasági viszonykép: a Székelyföld régen kinőtte a „legismeretlenebb, legelzártabb” országrész státusát. Egyik méltatója szerint Simó Márton „Orbán Balázsba oltott Bözödi Györgyként járja Székelyudvarhely vidékét, és rögzíti az általa észlelteket”: a jelenvaló Székelyföld krónikásaként tehát.

Nincs itt terünk például annak a hatalmas munkának, az „észleleteknek” bővebb kifejtésére, mely *Bánja-e a székely* címmel 2019-től indulóan a *Háromszék* lapjain mutatja be a történelmi Udvarhelyszék településeit, a szerző bevezetője szerint azért „körülnézve” más, ugyancsak székely településeken [...]. Udvarhelyszék irányából Erdővidék felé közelítve”. E riportsorozat már 27. részét olvashattuk a lap e februári számában, s a fejezetekben feltárul (egy kivonatos, szép falunévsor ismertetést nem mellőzhetünk) Küsmöd, Homoródújfalva, Oklánd és Homoródkarácsonyfalva, Székelyderzs, Székelymuzsna, Jásfalva, Ége, Dálna, Kányád, Petek, Abránfalva és Homoródszentlászló, azután Miklósfalva, Méréfalva, Küküllőkeménfalva és Fenyéd, Kápolnásfalu, Szentegyháza, Parajd, Firtosváralja, Székelypálfalva, Kisfalud, Malomfalva, Szentlélek, Bogárfalva, Pálpataka és Fenyőkút, Csekefalva, Szentábrahám, Nagyalambfalva, Felsőboldogfalva, Bögöz és: Farkaslaka mai világa, utóbbi fejezet *Élet Farkaslakán a harmadik évezred hajnalán* címmel.

S csak jelezni tudjuk, hogy e műfajokban dús szakmai életút egyik kiemelt témájaként például a 2018-ban megjelent *Mi, székelyek és román barátaink* című, kétnyelvű interjúkötet a román–magyar együttélés traumatikus kérdéseit sem kerüli meg. Ebben a romániai nemzetiségek 1918-as, gyulafehérvári, Romániához csatlakozásának máig többféle értelmezésű tényadatairól faggatva az interjúalanyokat; más cikkekben például az úzvölgyi temetőgyalázás fel-felparázsló indulatairól beszél és beszéltet. Mert, ahogy a szerző írja: a hétköznapokban „élni kell, párhuzamosan, itt, a közös lagúnákban, mert ez az ország épp anynyira a miénk is, mint amilyen mértékben az övék”.

S ne hagyjuk említetlenül, hogy az Élő Székelyföld Munkacsoport, mely a székelyföldi hagyományos kulturális és épített örökséggel foglalkozik, illetve „vizsgálja a székelyek és a román ajkúak közti kapcsolatrendszerét”; továbbá, hogy e munkacsoport A Székely ház-mozgalom keretében a hagyományos székely építkezési forma elterjedését is szorgalmazza, s kérdőívek alapján gyűjti fel és mutatja be az „Udvarhelyszék falvaiban még fellelhető hagyományos házakat és portákat”, például a farkaslaki Ábel bölcsője Panziót is: e mozgalom, munkacsoport és tevékenység (többek mellett) szintén Simó Márton nevéhez is kapcsolható.

S hogy miért mindez? Regények, interjúk, riportok, hagyománykutató, falu-
füzetek, könyvkiadás, internetes portál?

Hogy „távrolról is jól felismerhetővé válják az a hely”, s nem csupán építészeti értelemben, „amelynek »autonómiáját« oly hosszú idő óta emlegetik”.

Simó Márton Tamási Áron-díjához, a kuratórium nevében is, szívből gratulálok.